

ՂԵԿՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՅԱՅՔՆԵՐԸ

ԴԱՎԹՅԱՆ ԱՐՄԻՆԵ

ԳՊՀ դասախոս

e-mail: davtyan.-armine72@gmail.com

ՊԱՊՅԱՆ ՍԻՄԱ

ԳՊՀ հումանիտար ֆակուլտետի

«Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա» բաժնի մագիստրատուրայի 1-ին

կուրսի ուսանողուհի

e-mail: sima_papayan@mail.ru

Ղ. Ալիշանի թողած հսկայական ժառանգությունը և հարկապես նրա մանկավարժական հայացքները մինչ օրս հավուր պարզաճի ուսումնասիրված չեն, ուստի մեր այս աշխատանքը նվիրված է այդ բացի լրացմանը: Պետք է նկատենք, որ Ղ. Ալիշանի կրթադաստիարակչական մոտեցումները ամփոփում են այնպիսի գաղափարներ, որոնք կիրառվում են ժամանակակից մանկավարժական մի շարք հայեցակարգերում: Նա առաջիններից էր, ով ձգտելով հասկանալի լինել ժողովրդին՝ խթանեց աշխարհաբարի ներդրումը՝ օգտագործելով վերջինիս հարուստ բառապաշարը և գեղարվեստական պարկերավորման միջոցները: Ռեակցիոն կողմերը վճռականորեն մերժում էին Ալիշանի մոտեցումներն ու գաղափարները, սակայն հայ ժողովուրդն ըստ արժանվույն գնահատեց ականավոր գիտնական բանաստեղծի խոշոր ավանդը, որը նա թողել է մեր մշակույթի գանձարանում:

Ալիշանին բնորոշ հայրենասիրությունը, որն արտահայտվում է նրա գիտական աշխատություններում ու գեղարվեստական ստեղծագործություններում, էապես նպաստել է ազգի հայրենասիրական ոգու զարթոնքին:

Բանալի բառեր՝ մանկավարժության պարմություն, Ղևկոնդ Ալիշան, իմաստասիրական հարցեր, բնություն, հավաքք, ազգասիրություն, առաքինություն, կրթություն, դաստիարակություն, ինքնաճանաչում:

Ղևկոնդ Ալիշանը (Քերովբե Ալիշանյան Պետրոս-Մարգարի, 1820-1901թթ.) հայ իրականության այն երախտավորներից է, որի գրիչը չափազանց բեղուն էր, իսկ թողած ժառանգությունը՝ անսահման հարուստ: Ավելի քան 60 տարի տևած գիտական գործունեության ընթացքում Ղ. Ալիշանը հանդես եկավ հայկական մշակութային կյանքի ամենատարբեր ասպարեզներում՝ որպես ականավոր բանաստեղծ ու արձակագիր, որպես Հայաստան աշխարհի հմուտ տեղագիր-պատմաբան ու աշխարհագրագետ, որպես կարող թարգմանիչ և վերջապես որպես բանիմաց մանկավարժ:

Ավ. Իսահակյանի՝ իր կենսագրությանը վերաբերող հարցին Ալիշանը պատասխանել է մեծերին բնորոշ համեստությանը՝ ասելով, որ ինքը աշխարհականների նման հարուստ կենսագրություն չունի, ապա ընդգծել է «Քանի մը գրքեր եմ գրած: Ուրիշ ալ ըսելիք չունիմ: Գրքե-գիրք՝ ատ է իմ ճամփան: Ուրիշ տեղեր չեմ գացած¹»: Այն հարցին, թե ի՞նչ տիտղոսներ ու շքանշաններ ունի, հետևել է այսպիսի պատասխան «Տիտղոսներս՝ հայ և քահանա, շքանշաններս՝ կապաս և գոտիս²»:

Ալիշանի մասին անթաքույց հիացմունքով ու անսքող համակրանքով էին արտահայտվում եվրոպական և ռուսական մշակույթի այնպիսի ականավոր մեծություններ, ինչպիսիք էին Աբիլը, Դյույրիեն, Զախաուն, Մառը, Ստասովը և ուրիշներ: Ալիշանի մասին սիրով են արտահայտվել նաև հայ գրականության խոշոր ներկայացուցիչները՝ Ղ. Աղայանը, Հովհ. Թումանյանը, Դ. Վարուժանը, Ավ. Իսահակյանը և ուրիշներ:

Ապրելով հայրենիքից հեռու և երբևէ չլինելով Հայաստանում՝ նա իրականացրեց հայրենանվեր գիտական և գրական գործունեություն: Ալիշանի գեղարվեստական և գիտական ժառանգությունը հանգամանալից ուսումնասիրության չի արժանացել: Գրվել են միայն հոդվածներ, գլխավորապես հոբելյանի (1890 թ.) և մահվան (1901 թ.) առիթներով:

Ալիշանը գրական ասպարեզ է իջել որպես բանաստեղծ: Շարունակելով Մխիթարյանների գրական ավանդները՝ սկզբում գրել է կրոնական թեմաներով, գրաբարով: Հետագայում գրել է նաև աշխարհաբարով՝ պատկերելով հայ ժողովրդի պատմական անցյալի հերոսական դրվագները: 1847-1860 թվականներին «Բազմավեպում» Նահապետ ստորագրությամբ Ալիշանը հրապարակել է մի շարք բանաստեղծություններ և պոեմներ («Ողբամ զքեզ, Հայոց աշխարհ», «Հրազդան», «Մասիսու սարերն», «Աշոտ Երկաթ ի ծովուն Սեանայ»), որոնք նրա պոեզիայի բարձրակետերն են:

Գիտական հոդվածներով Ալիշանը հանդես է եկել 1843 թվականից՝ «Բազմավեպի» էջերում: «Տեղագիր Հայոց Մեծաց» (1855) աշխատության մեջ տեղագրել է պատմական Հայաստանի գավառները, տվել նրանց համապատասխան գիտա-աշխարհագրական բնութագիրը:

Ուշագրավ է Ալիշանի «Հայբուսակ կամ հայկական բուսաբանութիւն» աշխատությունը, ուր հավաքել, դասդասել և գիտականորեն բնութագրել է հայկական բնաշխարհի ավելի քան 3400 բույսեր և ծաղկատեսակներ: Իր գիտական հսկայական ժառանգությամբ (ավելի քան 45 հատոր) նա մեծապես նպաստել է հայրենական գիտության զարգացմանը: Նրա գործերից շատերն այսօր էլ ունեն ճանաչողական արժեք և սկզբնաղբյուրի նշանակություն:

¹ Ավ. Իսահակյան, Երկեր, Ե., 1959 թ., էջ 14:

² Ավ. Իսահակյան, Երկեր, Ե., 1987 թ., էջ 711:

Ալիշանն ունի հսկայական ժառանգություն՝ մոտ 60 հատոր, որոնք դեռևս ամենայն խորությամբ ուսումնասիրված չեն: Ալիշանի ստեղծագործությունները և գիտական աշխատությունները ուսումնասիրվել են տարբեր տեսանկյուններից՝ հայրենասիրության (Ս. Տերտերյան), ռումանտիզմի (Ս. Սարինյան), գեղարվեստական ստեղծագործության (Ս. Շուիկյան):

Ալիշանի աշխատությունների մեծ մասը, որը գրաբարով էր, կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է թարգմանել աշխարհաբար և հրատարակել: Ընդհանրապես ուսումնասիրված չեն Ալիշանի աստվածաբանությունը, կրոնագիտությունը, բարոյագիտությունը, մանկավարժությունը, կրթության և դաստիարակության հարցերը, փիլիսոփայությունը:

Ալիշանը եղել է ֆրանսիական ակադեմիայի Պատվո լեգեոնի դափնեկիր, իտալական, ռուսական և գիտական այլ ընկերությունների ու հատկապես Վիեննայի փիլիսոփայական ակադեմիայի պատվավոր անդամ և դոկտոր:

Լայն մտահորիզոնի և հանրագիտարանային գիտելիքների տեր անձը չէր կարող անմասն մնալ հայ իմաստասիրության զարգացման գործից: Թեև փիլիսոփայական որևէ աշխատություն Ալիշանը չի հեղինակել, սակայն տարբեր առիթներով անդրադարձել է նշված թեմային: Այս ուղղությամբ գրել է խորհրդածություններ, կարծիքներ և դատողություններ: «Հրահանգ, զբոսանք և սփոփանք» հոդվածում և «Եղևնու տակ» աշխատության մեջ կարելի է տեսնել հեղինակի փիլիսոփայական հայացքները: Ալիշանի փիլիսոփայական խորհրդածությունները կատարվում են որոշակի աշխարհայեցողության դիրքերից, որի էությունն օբյեկտիվ իդեալիզմն է՝ միաձուլված աստվածաբանությանը և բնապաշտությանը:

Ալիշանի փիլիսոփայական հայացքներն իրենց եզրաբանությամբ ու բովանդակությամբ թեև նույնությամբ չեն կրկնվում, սակայն շատ ավելի մոտ են Հեգելի, քան Պլատոնի փիլիսոփայական համակարգին, չնայած վերջինիս նա հաճախ է հիշատակում: Օբյեկտիվ իդեալիզմի տեսանկյունից Ալիշանը վերլուծում ու քննում է արտաքին աշխարհն ու նրա այլևայլ դրսևորումները, անում եզրահանգումներ, որոնք կարևոր են ինչպես Ալիշան-տեսաբանին ճիշտ հասկանալու, այնպես էլ ժամանակաշրջանի հայ փիլիսոփայական և տեսական մտքի ընթացքը պատկերացնելու համար:

Մարդուց և բնությունից դուրս, նրանց համար ընդունված ու հաստատուն դարձած օրինաչափություններից անկախ գոյություն ունի ինքնաբավ մի երևույթ՝ «Գերագույն Բանը»: Այն ունի իր զարգացման ներքին օրինաչափությունները, «շարժմունքին ինքնահատուկ ձևերը¹», որոնք կարելի է հասկանալ և քննության առարկա դարձնել իրենց դրսևորումների մեջ, այսինքն՝ տեսանելի և ընկալելի այն ձևերի մեջ, որոնցում ներկայանում է բանականությամբ օժտված անհատը: Ալիշանը «Գերագույն Բանին» զուգահեռ օգտագործում է նաև «Բարձրագույնս կազմակերպված մտածողության»,

¹ Ալիշան Ղ., Երկեր, Ե., 1981 թ., էջ 13:

«Գերագույն միտք», «Գերագույն ճշմարտություն», «Բացարձակ ճշմարտություն», «Գերագույն բանականություն» հասկացությունները: Իբրև «Գերագույն Բանի» կամ «Բարձրագույնս կազմակերպված մտածողության» դրսևորման առաջին և հիմնական ձև նա դիտում է բնությունը՝ արտաքին աշխարհին իր հազարերանգ գեղեցկությամբ: Բնությունը ենթարկելով ուսումնասիրության ու տրամաբանական քննության՝ կարելի է հասկանալ ու մեկնաբանել գերագույն ճշմարտության դրսևորման օրինաչափությունները:

Ալիշանը կարծում էր, որ բոլոր դարերում և ժամանակներում թե՛ հռչակավոր իմաստասերը, թե՛ արյունարբու զորականը, թե՛ աշխարհակալ արքաներն ու իրենց փառքով գոռոզ տիրակալները մշտապես ձգտել են դեպի բնության գիրկը¹՝ այնտեղ հանգիստ գտնելու, իսկ հիմնականում՝ այնտեղ խորհելու, մտորելու համար, այսինքն՝ Գերագույն մտածողության՝ բնության միջոցով դրսևորվող օրինաչափությունները ըստ իրենց կարողությունների և հնարավորությունների ընկալելու ու մեկնաբանելու համար:

Ահա այս դատողություններն Ալիշանը զարգացնում է «Հրահանգ, զբոսանք և սփոսանք հասարակաց» հոդվածում, իսկ հետագայում խորացնում և ամբողջացնում է այդ դատողությունները «Եղևնու ներքո» աշխատության մեջ: Եթե առաջին մասում Ալիշանի ուշադրության կենտրոնում գլխավորապես բնությունն է, ապա երկրորդում ազգն է, հայ մարդը, որը պետք է ձգտի Բացարձակ ճշմարտության՝ ի դեմս քրիստոնեական վարդապետության: Բնությունը՝ իր բոլոր պերճություններով ու հրապուրանքներով, ուրիշ նպատակ չունի, բացի նրանից, որ փառաբանի Աստծուն և ողբա հայության ցավերը, քանզի արևը Արարչի մեծությունն է երգում, իսկ լուսինը լաց է լինում հայոց գերեզմանների վրա²:

Ալիշանի համար բացարձակ արժեք են համարվում Աստված և հայրենիքը, որոնք անխզելիորեն կապված են միմյանց, միաձույլ են, և յուրաքանչյուրն իր ուրույն տեղն ունի Ալիշանի սրտում:

Պատմամանկավարժական բնույթի հոդվածներում հեղինակը, նկատի ունենալով իրենց երկու դպրոցների՝ Մուրադյան և Ռափայելյան վարժարանների բազմամյա ուսուցչի և տեսչի իր փորձը և իմաստավորելով այդ փորձը եվրոպական դասական մանկավարժության ձեռք բերած նորագույն նվաճումների հենքի վրա, բարձրացնում է «հայ մանկտիկների» դաստիարակության հետ կապված այնպիսի հարցեր, որոնք ուշագրավ են անգամ այսօր:

«Ազգին հատուկ դաստիարակություն³» աշխատության մեջ Ալիշանը խոսում է իր ժամանակաշրջանին բնորոշ խնդիրների մասին, չնայած ուսումնասիրելով այդ

¹ Նույնը, էջ 206:

² Նույնը, էջ 297:

³ Ալիշան Ղ., Երկեր, Ե., 1981 թ., էջ 156:

աշխատությունը՝ կարող ենք հստակ ասել, որ այդ խնդիրները մինչև օրս էլ արդիական են: Նա համեմատում է բարերարությունը և դաստիարակությունը: Բարերարությունը կարևոր և մեծագույն գործ է, դաստիարակությունը՝ ամենամեծ և անհրաժեշտ բարիքը, որը պետք է պատշաճ և անձի բնավորությանը համապատասխան կերպով իրականացվի:

Դաստիարակության վախճանը յուրաքանչյուր ազգի համար նույնն է, բայց ահա այդ վախճանին հասնելու միջոցները ու ճանապարհները կարող են և պետք է տարբեր լինեն: Ալիշանն այսպես է գրել այդ մասին. «Երուսաղեմ գնացողներուն մի՞թե մեկ սիրտ, մեկ ուխտ չէ: Բայց ահա ճանապարհին՝ մեկուն ծով և մեկուն ցամաք, ծովուն նավերն ալ զանազան զորությամբ և զանազան ընթացքով կշարժվին, ցամաքեն գնացողը ալ զանազան գրաստ կգործածեն երկրին համեմատ: Եվ սակայն ամենքն ալ նույն վախճանին կհասնեն¹»:

Համեմատելով ազգերին՝ հեղինակը նշում է, որ ազգերը նույն մարմինն ու արյունն ունեն, բայց տարբեր են խառնվածքով և բնավորությամբ: Համեմատելով բնական ախորժակն ու բարոյականությունը՝ Ալիշանը նշում է, որ «բնական ախորժակը զանազան են մարդկանց մեջ, զանազան են նաև բարոյականք, և ինչպես որ ըստ ախորժակաց կզանազանենք բնական կենաց սնունդն, այդպես ալ զանազանելու է բարոյական կենաց սնունդն, որ է դաստիարակություն կամ կրթություն²»: Դաստիարակության նյութը պետք է բարոյական լինի և ունենա տարբեր ձևակերպումներ՝ հաշվի առնելով կրթվողի ընդունակությունները: Ալիշանի այս միտքը ավելի պարզեցվում և հասկանալի է դառնում, երբ նա ասում է՝ նույն դեղը նույն հիվանդության դեպքում կարող ենք տալ տարբեր բնավորություն և կազմվածք ունեցող երեք մարդու: Առաջինի մոտ հիվանդությունը լիարժեք կբուժվի, երկրորդի մոտ ոչ մի օգուտ չի տա, իսկ երրորդի մոտ հիվանդությունը ավելի կխորանա: Այստեղից կարող ենք ասել, որ ճիշտ չընտրված մեթոդների արդյունքում դաստիարակությունը կարող է լինել անարդյունավետ և սխալ:

Ըստ Ալիշանի՝ հայերս թեև կրթության կարոտ ազգ ենք, բայց ունենք այնպիսի բանիմաց հայագետներ, ովքեր կարող են պատշաճ կերպով մշակել և իրականացնել հայոց ազգին հատուկ դաստիարակչական մոտեցումներ: Լեզվի, կրոնի, քաղաքական կառավարության, ազգային ուսեստների առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ առանձին և ազգահատուկ կրթություն տալ հային, հույնին և մնացած ազգերին: Նա նշում է, որ կլինեն կարծիքներ, որ եթե նման կերպ կազմակերպվի ազգերի կրթությունը, ապա մարդկային կրթությունը երբեք կատարելության և միասնության չի հասնի, ընդհակառակը, միշտ «կտրիի զանազանության ոգին»: «Մենք կըսենք թե այդպես չէ, հապա բոլորովին հակառակը. միօրինակ կրթությունն զանա-

¹ Նույնը, էջ 158:

² Նույնը, էջ 157:

զանիչ կսեպենք, զանազան կրթությունները՝ միացուցիչ¹»։ Այս միտքը ավելի լավ հասկանալու համար Ալիշանը բերում է մետաղների օրինակը՝ ասելով, որ եթե ուզում ենք տարբեր մետաղներ հալեցնել նույն ժամանակահատվածում, ապա պետք է հաշվի առնենք մետաղների կարծրությունը և խտությունը, որպեսզի համապատասխան պայմաններ ապահովենք։ Ճիշտ է, պայմանները տարբեր են, բայց արդյունքները նույնն են։ Ճիշտ նույն կերպ էլ կրթության դեպքում է՝ տարբեր պայմաններ, բայց նույն արդյունքը։

Քննելով այս բոլոր հանգամանքները՝ Ալիշանն ասում է. «Արդ կմնա մեզի ալ քննել, թե ազգերնիս բարոյական վախճանին հասցնելու համար ո՞ր ճամբան պետք է բռնենք²»։ Այս դժվարին խնդիրն իր դյուրին լուծումը կգտնի, եթե մենք հաշվի առնենք մի քանի հանգամանք. առաջինը (և գլխավորը)՝ պետք է նայենք մեր բնավորությանը, հետո՝ քաղաքական վիճակին, ինչպես նաև հարևան ազգերին։ Բնավորությունը ճանաչելու համար պետք է դիտենք մեր ներկայիս վիճակը և պատմության ժամանակներից հայոց բարքը, խառնվածքը, ընդհանուր մտավոր ունակությունները։ Եվ ահա դաստիարակին մնում է «լավ ձիրքերն աճեցնե և հաստատե, վատ բնավորություններն ցուցնե թե որչափ վնասակար եղած են ազգերնուս և մարդկության և խլել ջանա»։ Այդ ամենը պետք է արվի մեծ վարպետությամբ, որպեսզի խրատները և կրթությունը հասնեն հայի ականջին, մտքին և սրտին³։

Ազգին հատուկ դաստիարակությունը պետք է իրականացվի բարեխղճորեն և մեծ ազգասիրությամբ։ Միայն այս դեպքում կունենանք լավ կրթություն և կրթված սերունդ։

Հաջորդ կարևոր հարցը, որ քննության է առել Ալիշանը՝ դաստիարակությունը կամ կրթությունը գիտությունից տարբերակելու հարցն է։ Գիտությունն ընդհանուր է բոլոր ազգերի համար և ընդհանուր գիտելիք է տալիս մարդուն։ Գիտության մեջ խորանալու համար նա դեմ չէր օտար ազգերի մեջ լավ վարպետներ գտնելուն։ Դաստիարակությունը մասնավոր է, յուրաքանչյուր ազգի համար պետք է յուրահատուկ մոտեցում, և այս դեպքում նա չէր ընդունում, որ օտարը կարող է լավ դաստիարակ լինել։ Դրական գիտելիքները բոլոր ազգերի համար ընդհանուր են, իսկ մտածողությունն և խառնվածքը՝ անհատական, ուրեմն անհատական պետք է լինի նաև այդ «մտածմունքն հաղորդելու և ըմբռնելու կերպը», հակառակ դեպքում «օտարի կրթությունն կամ քիչ կամ ոչինչ կհաջողի, կամ կրթվողն իր ազգային ոգին կկորսնցնե⁴»։ Ահա, այս փաստն էլ է ապացուցում, որ ազգին անհրաժեշտ է հատուկ դաստիարակություն։ Եվ եթե այսօր մեր ազգի մեջ պակասում են լավ և մեծ ճանաչում ունեցող

¹ Ալիշան Ղ., Երկեր, Ե., 1981 թ., էջ 158:

² Նույնը, էջ 158:

³ Նույնը, էջ 159:

⁴ Ալիշան Ղ., Երկեր, Ե., 1981 թ., էջ 160:

գիտուն մարդիկ, ապա ավելի լավ է «հայ մանկիկներին» կրթի թեկուզ պակաս գիտուն, բայց հայր:

«Թե ով է տղոց ամենն սիրելի, զորավոր և հարկավոր վարպետը¹» աշխատության մեջ, խոսելով երեխաների կյանքում ծնողների ունեցած դերի մասին, Ալիշանը գրում է. «Վասնզի ան տղան առաջ ինչպես որ պետք է, լավ չէ անցած առաջին սիրելի, զորավոր ու հարկավոր վարպետին ձեռքեն, որ է իր ծնողը և մանավանդ՝ մայրը»: Հեղինակի կարծիքով, եթե երեխային իր ծնողները չսովորեցնեն առաջին տեղում դնել կրթությունը և «չկորսնցնեն բրտություն», շատ դժվար կլինի (եթե ոչ անհնարին) վարպետների ձեռքով բարեկրթություն սովորելը: Այսինքն՝ Ալիշանն ասում էր, որ երեխային առաջին կրթողը և դաստիարակողը նրա ծնողներն են, և կասկած չկա, որ նրանց տված լավ դաստիարակությունը հիմք է հանդիսանալու լավ կրթության: Իհարկե, դժվար է գթասիրտ ծնողներին ասել, թե իրենց երեխայի թշվառության պատճառը իրենք են: Բայց ինչպե՞ս ինքներս մեզ խաբենք ու չասենք, որ աշխարհում մարդկանց անկարգ լինելու առաջին պատճառը ծնողներն են: Առաջին հերթին ծնողը պետք է բարեպաշտության և ընկերության սերմերը ցանի երեխայի մեջ, իսկ վարպետներն այդ հատկանիշները հաջողությամբ «աճեցնեն»: Միայն այս դեպքում աշխարհը կունենա ընտիր քաղաքացիներ, իսկ մարդիկ՝ լավ ընկերներ:

Ալիշանի համար «ամենահարկավոր ուսմունքը²» առաքինությունն է: Այդ ուսմունքը սովորելու համար գլխավոր միջոցն է «ճանչնալ անոր ազնվությունը, հարկավորությունն ու մեծությունը»: Եթե գիտությունը հարկավոր է մարդու միտքը զարդարելու համար, ապա առաքինությունը հարկավոր է նույն այդ գիտությունները զարդարելու համար: Ի զարմանս շատերի, Ալիշանի կարծիքով, այս հարկավոր ուսմունքը ոչ թե բնատուր է, այլ կարելի է ու պետք է սովորել ու սովորեցնել: «Այս ճանաչմունքը երբոր տիրապե ու կատարյալ ըլլա,-գրում է Ալիշանը,- մարդուս միտքը կհավանեցնե և հավանմունքը սիրելի կընե առաքինությունը, որով ինքն իրեն ալ կսովորվի»:

Հետևելով հին իմաստունների օրինակին՝ Ալիշանը հորդորում է մարդուն ճանաչել ինքն իրեն: «Ծանիր գրեզ,-գրում է Ալիշանը,- իբրև առաջին և ամենահարկավոր դաս կարդացողաց՝ լավ գիտենալով, որ բուն զմարդս մարդ ընողըն է ինքզինքը ճանչնալը: Եկուր նայե, որ այս ամենամեծ և օգտակար գիտություն ո՞րչափ հարկավոր է մարդուս նե, այնչափ ալ դժվարին է սովորիլ, ինչպես որ ամեն ատենի մարդիկ վկայեր են: Բայց որովհետև աս ալ հայտնի է, թե որչափ մեկը ավելի ճանչցեր է ինքզինքը, այնչափ օգուտ տեսեր է, և որչափ որ իրեն անձանոթ է եղեր՝ այնչափ իրմե դուրս ելեր ու վնասվեր է, ամեն մարդ պիտի քաջալերվի ինքնաճանաչության դժվարություններուն հաղթելու³»: Դժվարությունների պատճառը, ըստ Ալիշանի, տգիտու-

¹ Նույնը, էջ 121:

² Ալիշան Ղ., Երկեր, Ե., 1981 թ., էջ 124:

³ Նույնը, էջ 125:

թյունն է, անձնասիրությունը և անհոգությունը: Ինքնաճանաչման վերջնական նպատակը կատարելությունն ու առաքինությունն են:

Այսպիսով՝ մատաղ սերնդի հայեցի դաստիարակության, օտարալեզու կրթության, ճշմարիտ ազգասիրության, իսկական հայրենասիրության վերաբերյալ Ալիշանի գաղափարները ժամանակակից մանկավարժական հայեցակարգերի տեսակետներից այսօր առավել քան արդիական են հնչում: Ալիշանը խորապես հավատում էր ազգի պայծառ ու լուսավոր ապագային և իր իմաստուն ու բարի խորհուրդներով փորձում էր հեռու պահել նրան վերահաս վտանգներից:

Ամփոփենք մեր զեկույցը Ղևոնդ Ալիշանի՝ սերունդներին ուղղված պատգամով՝ **«Շրջահայա՛ց եղեք, սիրեցե՛ք հայոց լեզուն, Հայաստան աշխարհը և սիրեցե՛ք միմյանց»**¹, որը նրա հայրենասիրական ոգու ամփոփ արտացոլումն է:

Օգտագործված գրականություն

1. Ալիշան Ղ., Երկեր, Եր., 1981:
2. Իսահակյան Ավ., Երկեր, Եր., 1959:
3. Իսահակյան Ավ., Երկեր, Եր., 1987:
4. Թանանյան Գ., Ղևոնդ Ալիշանի փիլիսոփայական և մանկավարժական հայացքները, Եր., 2011:

¹ Իսահակյան Ավ., Երկեր, Ե., 1959 թ., էջ 17:

GHEVOND ALISHAN'S PEDAGOGICAL VIEWS

DAVTYAN ARMINE

GSU Lecturer

PAPYAN SIMA

1st year Master student

Faculty of Humanities,

Department of Elementary Pedagogy and Methodology, GSU

Alishan's huge inheritance has not studied in detail. The work is dedicated to Alishan's pedagogical views. From the view of modern pedagogical concepts, Alishan's educational approach is contemporary. Alishan's was the first one who striving to be understood to the people, he gave the civilian right to the folk language using his rich vocabulary and artistic pictorial means. By resolutely rejecting Alishan's reactionary aspects of outlook view, the Armenian people deservedly appreciate the grate contribution of the eminent poet, that he left in the treasury of our culture. Alishan's scientific works and art creations contribute on the patriotic spirit.

Keywords: *patriotic activity, philosophical questions, nature, «Paramount Thing», The God, patriotism, virtue, education, upbringing, self-recognition.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ГЕВОНДА АЛИШАНА

ДАВТЯН АРМИНЕ

Преподаватель ГГУ

ПАПЯН СИМА

Студентка 1-ого курса магистратуры отделения

начальной педагогики и методики гуманитарного факультета ГГУ

Огромное наследие Г. Алишана, в особенности, его педагогические взгляды, до сих пор должным образом не изучено, поэтому в нашей работе мы постарались восполнить этот пробел. Следует отметить, что образовательно-воспитательные подходы Г. Алишана обобщают идеи, которые используются в ряде современных педагогических концепций. Он был одним из первых, кто, стремясь быть понятым всем, способствовал внедрению ашхарабара, используя его богатую лексику и средства художественного изображения. Реакционные стороны решительно отвергали подходы и идеи Алишана, однако армянский народ по достоинству оценил большой вклад выдающегося ученого, поэта, который он оставил в сокровищнице нашей культуры. Свойственный Алишану ярко выраженный патриотизм, проявляющийся в его научных трудах и художественных произведениях, существенно способствовал пробуждению патриотического духа народа.

Ключевые слова: *история педагогики, Гевонд Алишан, философские вопросы, природа, вера, патриотизм, добродетель, образование, воспитание, самопознание.*

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 06.09.2020թ.:

Հոդվածը գրախոսվել է 15.10.2020թ.: